

# ΠΕΡΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Υ Π Ο  
ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ  
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

---

## ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑ (ΙΕΡΩΣΥΝΗΝ) ΚΑΙ ΤΗΝ Θ. ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΝ ΕΝ Τῃ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚῃ ΚΙΝΗΣΕΙ;

(Μία νέα συγγραφή, ὡς ἀπάντησις, διὰ νέων φιλολογικοῖστορικοῦν καὶ λειτουργικῶν ἐρευνῶν τῶν πηγῶν τῶν δύο πρώτων αἰῶνων: Περὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ Λειτουργήματος καὶ «τῶν Διαδοχῶν τῶν Ἀποστόλων» καὶ τῆς Θ. Εὐχαριστίας, σελίδες γερμανιστὶ 583).

1η ἀνακοίνωσις γενομένη εἰς τὴν  
Κεντρ. Ἐπιτροπὴν τοῦ Παγκ. Συμβ.  
Ἐκκλησιῶν. 1η Αὐγ. 1977. Μετάφρα-  
σις μετὰ βελτιώσεων καὶ συμ-  
πληρώσεων τοῦ γερμανικοῦ πρωτο-  
τύπου ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ συγγραφέως.

## ΠΕΡΙ ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΝ Τῃ ΟΙΚΟΥΜΕΝῃ

(Γεγονότα καὶ θεμελιώδεις ἔννοιαι).

Ἡ 1η Ἀνακοίνωσις ἐν συνόψει.

Γενικωτάτη περίληψις τῆς ἀκολουθούσης καὶ κατατεθείσης ἀνακοινώσεως.

Ἡ σπουδαιότης τῶν ιστορικῶν καὶ φιλολογικῶν ἐρευνῶν, περὶ τῆς  
ἀρχεγόνου χριστιανικῆς καὶ αἰωνίας λειτουργικῆς συνδέσεως

Ἱερωσύνης καὶ Θ. Εὐχαριστίας

διὰ τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν.

α) Ὡς χαρακτηριστικὸν τῆς Ἀποστολικότητος καὶ Καθολικότητος τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς ἐν τῇ τ α υ τ ὀ τ η τ ι Ἐνότητος αὐτῶν ἐν τῇ «Μιᾷ Ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ».

β) Ἡ κατάστασις (καθιστάναί) τῶν Λειτουργημάτων ἐν τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν τῆς ἐγκυρότητος ἀμφοτέρων τῶν μυστηρίων, τὰ ὁποῖα στηρίζονται εἰς τὸ Ἀποστολικὸν λειτουργημὰ τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας. Τὸ ἐπισκοπικὸν λειτουργημὰ — ἡ «ἐπισκοπή» (Α' Κλημ. 44) — ἐν ᾧ λειτουργοῦσι τὰ λειτουργήματα: πρεσβύτεροι — ἐπίσκοποι, ἐν οἷς νοεῖται καὶ ὁ προσεστὸς τῆς Θ. Εὐχαριστίας, (ἐνίοτε ὀνομαστὶ ἀναφερόμενος) καὶ διάκονοι συνδέεται πρὸς τὴν πράξιν τῆς Θ. Εὐχαριστίας (ἢ ἀπροσφέρειν τὰ δῶρα τῆς ἐπισκοπῆς), Α' Κλημ. 44,4) καὶ ἀνήκει εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς διαδόχους των.

Δύσις: Α' Κλήμεντος (κεφάλ. 40-44, 54), Διδαχὴ καὶ Ποιμὴν Ἑρμᾶ.

Ἀνατολή: Ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰγνατίου (προηγ. πρὸς Σμυρναίους κεφ. 8 καὶ Φιλαδ. 4). Ὁ Πολύκαρπος «Σμυρναίων», ὁ Ἰγνάτιος εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους, ὁ Ἡγήσιππος, ὁ Εἰρηναῖος καὶ ὁ Ἰππόλυτος συνδέουν Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν.

α. Διατί τὰ λεγόμενα κείμενα συμφωνίας (Konsensus Texte) διὰ τὸ Λειτουργημὰ καὶ τὴν Θ. Εὐχαριστίαν (ἀμοιβαία ἀναγνώρισις τοῦ λειτουργήματος;) δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν δεκτὰ ἐξ ἐπόψεως ἀρχεγόνου καθολικῆς, τ. ἔ. Ὁρθοδόξου.

Καθηγητῆς Γερ. Ι. Κονιδάρης.

Γενεύη 1 Αὐγ. 1977.

EINAI ΔΥΝΑΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ EN ΤΗ Θ. ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ  
ΚΑΙ ΤΩ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑΤΙ EN ΤΗ «ΟΙΚΟΥΜΕΝΗ»;

(Απάντησις διὰ τῆς νέας μεγάλης ἐρεύνης τῶν πηγῶν τῶν δύο πρώτων αἰώνων τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας).

Εἰσαγωγικά τινα.

Εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Θεολογίας καὶ τὴν Ἱστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ δικαίως χαρακτηρίζεται ὁ κ' αἰὼν ὡς αἰὼν τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τοῦτο συμβαίνει, διότι ἡ προβληματικὴ τῆς Χριστιανικῆς Ἱεραποστολῆς (Παγκόσμιον Συνέδριον τοῦ Ἐδιμβούργου 1910) καὶ ἡ τραγικότης τοῦ γεγονότος τῆς διαιρέσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς παγκοσμίου Ἐρησικείας, εἰσέδυσαν βαθέως εἰς τὴν χριστιανικὴν συνείδησιν τῶν θεολόγων καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν. Διὰ τούτου προῆλθον παρορμήσεις διὰ τὴν ἐπανένωσιν τῆς Χριστιανωσύνης. Τὸ ὄραμα τῆς Una Sancta διήγειρε καὶ συνεκίνησε τὰς ψυχὰς καὶ τὰς καρδίας τῶν χριστιανῶν.

Ἡ Θεολογία τῆς Ἐκκλησίας ἤνοιξε νέας ὁδοὺς εἰς τὴν Ἐκκλησιολογίαν.

Εὐθύς μετὰ τὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμον ἐγεννήθη ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις, ἐκφραζομένη εἰς τὰς δύο ὀργανώσεις «Πίστεως καὶ Τάξεως» καὶ «Ζωῆς καὶ Ἐργασίας» ἡ τοῦ Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ Ἐγκύκλιος τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου (1920), καὶ τὸ συγχρόνως ἐκδοθὲν σχετικὸν πρόγραμμα τῶν Ὁρθοδόξων, ἡ Ἱδρυσις τοῦ Οἴκουμ. Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν (1948) καὶ ἡ νοσταλγία διὰ τὴν Ἐνότητα τῶν χριστιανῶν τοῦ μεγάλου Πάπα Ἰωάννου τοῦ XXIII καὶ τοῦ διαδόχου του Παύλου τοῦ ΣΤ', ἔδωκαν νέας ἀφορμὰς καὶ ἀδήγησαν εἰς τὴν πραγμάτωσιν θετικῶν βημάτων πρὸς τὴν Ἐνότητα τῆς Χριστιανωσύνης.

Εἰς τὴν Θεολογίαν τῆς ἐλπίδος διὰ τὴν ἐνότητα ἐδόθη νέα συμβολή, ἡ δὲ Β' Βατικανὴ Σύνοδος καὶ ἡ προσέγγισις τῶν δύο μεγάλων Ἐκκλησιῶν τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος (ἄρσις τῶν ἀναθεμάτων τὴν 7 Δεκεμβρίου 1965) ἔδειξαν νέους δρόμους πρὸς τὴν Χριστιανικὴν Ἐνότητα. Ὁ μέγας «Τόμος τῆς ἀγάπης» (1971) εἶναι ἓν τεκμήριον διὰ τὸ μέγα γεγονός.

\* Ὁ γερμανικὸς τίτλος εἶναι: Ist ein Konsensus im Amt und Eucharistie in der Ökumene möglich? Γερμανικὸς ἐκδ. οἶκος ἀνέλαβε τὴν δημοσίευσιν, σελ. δακτυλογραφημένου κειμένου κλπ. 588 ἐκτὸς τοῦ εὑρετηρίου, (1978).

Ἡ συνάντησις τοῦ Ἑλληνικοῦ Καθολικισμοῦ καὶ τοῦ Ἀγγλοσαξωνικοῦ εἰς τὸ Οἶκουμ. Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, γενικώτερον ἢ προσέγγισις τῶν τριῶν κατευθύνσεων τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ συνεργασία τοῦ Ρωμαϊκοῦ Καθολικισμοῦ μετὰ τὸ Οἶκουμ. Συμβούλιον («Ἐπιτροπὴ Πίστεως καὶ Τάξεως», 1961-1978 ἔξ.) προσέδωσαν εἰς τὸ καίριον πρόβλημα τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἐπανένωσιν εἰς τὴν *Unam Sanctam* τῶν Συμβόλων Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως (Γ. Κονιδάρη, Γενικὴ Ἐκκλ. Ἱστορία, Α', 1957<sup>2</sup>, σελ. 298ἔξ.) νέας προοπτικὰς καὶ κατέστησαν προσιτὰ εἰς νέαν σπουδὴν τὰ θεμέλια, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουσι κοινὰ (μεταξὺ τῶν τριῶν κατευθύνσεων).

Ἀπὸ τῆς Γ' Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Π.Σ.Ε. ἐν Ν. Δελχί (1961) καὶ τοῦ μεγάλου συνεδρίου (4ου) τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως», ἐν Montreal τοῦ Καναδά (1963), καὶ τὰ ἀνὰ τριετίαν συνεργόμενα συνέδρια τῆς Ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως, ἐν Louvain τοῦ Βελγίου (1971), ἐν Ἀκκρα τῆς Ghana (1974), εἰς τὴν Οἶκ. Κίνησιν προήλθον αἱ πρωτοβουλίαι διὰ τὴν σύνταξιν καὶ ἀποστολὴν εἰς τὰς Ἐκκλησίας, ἵνα λάβωσι θέσιν, κειμένων προτύπων, διὰ τὴν Ἐνότητα (ἐνοσιεῖται τῆς Ἐκκλησίας) καὶ Θεολογικῆς «συμφωνίας» «εἰς τὸ Βάπτισμα, τὴν Θ. Εὐχαριστίαν καὶ τὸ λειτούργημα» (Amt, Ministry). Αἱ συζητήσεις περὶ τῶν θεμάτων τούτων κατέστησαν ὀξύτεραι. Ταυτοχρόνως ἐγένετο αἰσθητὴ βαθύτερον ἢ προβληματικώτερος εἰς τὰ θεμελιώδη θέματα τῆς ἐπανένωσεως τῆς Χριστιανώσυνης, τ.ἔ. εἰς τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν καὶ τὰ λειτουργήματα (ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου Ἱερωσύνης). Κατ' ἀκολουθίαν τίθεται τὸ ζήτημα: εἶναι δυνατὴ συμφωνία ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Κινήσει εἰς τὰ ζητήματα Θ. Εὐχαριστία καὶ τοῖς λειτουργήμασι τῆς Ἱερωσύνης (Priesteramt);

\*  
\*\*

Ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀποφασιστικῆς σημασίας τὸ ζήτημα τοῦτο τόσον διὰ τὰς «Καθολικὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας» ὡς ἐν ὀ τ η τ α (πρβλ. Γ. Κονιδάρη, Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, ἀνάτυπον ἀπὸ Θεολογίαν 1976 καὶ 1977), ὅσον καὶ διὰ τὸν Ρωμαϊκὸν Καθολικισμόν, μετὰ τὰ κοινὰ τῶν θεμέλια ἐν τῇ πίστει, τῷ πολιτεύματι καὶ τῇ λατρείᾳ (πρβλ. Schmaus, *Katholische Dogmatik*, Band III, München 1958) καὶ δὴ καὶ διὰ τὴν συνάντησιν αὐτῶν ἐν τῇ Οἰκουμένῃ, ἀπὸ τοῦ 1961, μετὰ τοῦ Ἀγγλοσαξωνικοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὰ φαινόμενα τῆς διαίρεσεως τοῦ Προτεσταντισμοῦ, προελθόντα ἀπὸ τὸν Ὑποκειμενισμόν καὶ τὰς ἱστορικὰς συνθήκας τῆς Δύσεως, ἀναφαίνονται ἤδη καὶ εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν. Μετὰ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν ἐν Ν. Δελχί (1961) ἐνότητα εἰς τὸ δόγμα περὶ Τριάδος (ἄρθρ. 1 τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ Π.Σ.Ε., ἀναθεώρησις 1961) εἰς τὸ θέμα τῆς Ἐνότητος τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν ὑπάρχουσι «ἄξια μνείας» βήματα προόδου πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην (ἔκθεσις Nairobi 1975).



Τὸ μέλλον τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως κατέστη προβληματικόν, ἔνεκα τῆς ἐμπλοκῆς καὶ μὲ ἄλλα πρακτικὰ ζητήματα. Διὰ τοῦτο εἶναι μεγίστης σημασίας τὸ νὰ θεθοῦν ἐν τοῖς πρώτοις ζητήμασι τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως τὰ ἐπιστημονικὰ-ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἱστορικὰ ζητήματα: Ἰερωσύνη καὶ Θ. Εὐχαριστία, ὡς ὄροι ὑπάρξεως καὶ ἐπιστημονικαὶ προϋποθέσεις διὰ τὴν Μίαν Ἀγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Τὰ ἐν λόγῳ δὲ ζητήματα δέον νὰ ἐρευνηθῶσιν ἐκ νέου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν (ἐννοεῖται τῶν δύο πρώτων αἰώνων).

Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐν ἀρχῇ μνημονευομένης μεγάλης πραγματείας (ἐκ σελ. 583), εὗρισκόμενος ἐν δράσει εἰς τὴν Οἰκουμ. Κίνησιν ἀπὸ τοῦ 1933, ἀφίερωσε πολλὰ ἔτη εἰς τὴν ἔρευναν τῶν προβλημάτων τοῦ Πολιτεύματος εἰς τὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων. Καρπὸς τῆς ἀκαταπονήτου ταύτης ἐργασίας ὑπῆρξαν αἱ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν ἀνακοινώσεις εἰς τῶν 1956 καὶ 1961 καὶ τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου (1960) γενόμεναι, ἐξ ὧν ἡ πρώτη ἀναδημοσιεύεται εἰς τὴν ὑπὸ ἔκδοσιν μεγάλην πραγματείαν (ἡ δευτέρα, γαλλικὴ ἔκδοσις, Paris 1966). Ἡ γερμανικὴ περίληψις, ἡ δημοσιευθεῖσα εἰς τὸ Περιοδικὸν τοῦ Savigny (für Rechtsgeschichte 1958) συμπεριελήφθη ἀναγκαίως εἰς τὴν ἐν λόγῳ πραγματείαν.

Παρὰ ταῦτα παρέμενον ἀνερεύνητον διὰ τὸν συγγραφέα τῆς πραγματείας τὸ ἄλλο μέγα ζήτημα: Ἀποστολικὴ διαδοχὴ (βεβαίως «ἐν τοῖς ἐπισκόποις»), ἡ ἐν τῇ πραγματικότητι οὖσα («Ἀποστολικὰ Διαδοχὰ»), ὡς ὀρθῶς τοποθετεῖ τὸ ζήτημα ἐν ἀρχῇ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς τοῦ Ἰστορίας ὁ Εὐσέβιος (1,1), διότι ἀναφέρεται εἰς γεγονότα τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων. Τὰ ζητήματα ταῦτα ἠσθάνθη ὁ συγγραφεὺς τῆς πραγματείας ταύτης ὡς ἀνάγκην, νὰ ἐρευνήσῃ ἐκ νέου, ὡς ἀνάγκην συμπληρώσεως τῶν ἐρευνῶν του. Τὰ λεγόμενα («κείμενα συμφωνίας») (Konsensus Texte), τὰ τελικῶς εἰς τὴν σύνοδον τῆς Ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως ἐν Ἀκκρᾷ τῆς Ghana διαμορφωθέντα, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὸν συγγραφέα νὰ ἐπανεξετάσῃ τὴν προβληματικὴν τοῦ Ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος, ὡς παγκοσμίου τοιοῦτου, καὶ νὰ ἐρευνήσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰς «Ἀποστολικὰς Διαδοχὰς», ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐμφάνισιν ἀμφοτέρων εἰς τὰς φιλολογικὰς μορφάς, ὡς ἐδημιουργήθησαν αὗται ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν λαϊκῶν χριστιανικῶν συνηθειῶν.

Ἀμφότερα τὰ θεμελιώδη ζητήματα, τ.ἔ. τὸ ἐπισκοπικὸν λειτούργημα καὶ αἱ διαδοχαὶ εἰς τὰς κατὰ τόπους Ἐκκλησίας, ἀνήκουσιν εἰς τοὺς ὄρους ὑπάρξεως τῶν καθολικῶν Ἐκκλησιῶν τῶν πρώτων αἰώνων, διότι ἡ διαφύλαξις τοῦ γνησίου Ἀποστολικοῦ κηρύγματος — καὶ τῆς παραδόσεως, — ὡς καὶ ἡ ἐγκυρότης τῶν μυστηρίων ἐξασφαλίζουν τὴν ἐπιβίωσιν

τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐνόητος ἐν τῇ ταυτότητι «τῶν Καθολικῶν» κατὰ τόπους «Ἐκκλησιῶν».

Ὁ Harnack εἶχε δίκαιον δι' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔγραψεν (*Entstehung und Entwicklung der Kirchenverfassung, Leipzig 1910, σελ. 1*), «ὅτι ἐπὶ οὐδενὸς ἐτέρου πεδίου τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας καὶ τῆς ἱστορικῆς παρατηρήσεως εἶναι μεγαλυτέρα ἢ ὁμολογιακὴ ἀντίθεσις ὅσον ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἐκκλ. Δικαίου». Εἴμεθα ὅμως ἡμεῖς ὑποχρεωμένοι νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ἐπὶ οὐδενὸς ἐτέρου πεδίου εἶναι τὰ ἀνωτέρω θέματα, Ἱερωσύνη καὶ Θ. Εὐχαριστία, τόσον συνδεδεμένα ὅσον εἰς τὴν Λατρειαν, διότι·

Τὸ λίκνον, ἐν ᾧ ἐγεννήθη τὸ πολίτευμα, εἶναι ἡ θεία λατρεία τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐν ᾗ ἐκδηλοῦται ἡ πεποίθησις τῆς Ἀρχικῆς Ἐκκλησίας, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὡς ὁ Κύριος μετὰ τῆς τελικῆς αὐτοῦ Ἀποκαλύψεως, ἠθέλησε νὰ ἰδρῦσῃ καὶ ἰδρυσετὴν Ἐκκλησίαν του, ὡς ἰδρυματῆς Σωτηρίας καὶ εἶναι παρῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Του καὶ εἰδικῶς ἐν τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ.

Τοῦτο εἶναι μεγίστης σημασίας διὰ τὸ μέλλον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς παγκοσμίου Ἐκκλησίας.

Ἐὰν ὁ Χριστιανισμὸς συνελήφθη ὡς ἰδέα ὡς ἡ παγκόσμιος Ὁρησκεία καὶ ἡ Ἐκκλησία ὡς ἰδρυματῆς σωτηρίας — καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ἴσταται ἢ πίπτει ὡς ἡ οἰκουμένη Ὁρησκεία τῆς Ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ Πνεύματος — τότε εἶναι αὐτονόητον, ὅτι ὁ ἰδρυτὴς καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς Μιᾶς Ἐκκλησίας, ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὡς θεάνθρωπος, ὡς μαρτυρεῖται ἐν τῇ Κ.Δ. — θὰ ἔλαβε τὴν πρόνοιαν καὶ φροντίδα νὰ τὴν διασφαλίσῃ ἀπὸ τῶν ἀδυναμιῶν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ πολυτιμότεον τοῦ ἔργου του, ἡ Ἐκκλησία, θὰ ἔδει ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορικῇ διαδικασίᾳ νὰ διαφυλαχθῇ καθαρά.

Ὁ Goethe κάποτε κάπου ἔγραψεν— δραματιζόμενος καὶ σκεπτόμενος— ὅτι «ἡ ἀνθρωπότης θὰ προαχθῇ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις, ἀλλ' ἐν τούτοις δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ εὕρῃ κάτι καλλίτερον τοῦ Χριστιανισμοῦ», ὡς τὴν πνευματικωτάτην καὶ τὴν ἠθικωτάτην Ὁρησκείαν τοῦ ἀπολύτου πνεύματος, τῆς λατρείας, τῆς ἀγάπης, ἣν ἐθεώρει ὁ παιδαγωγὸς καὶ φιλόσοφος Ed. Spranger, ὡς τὸν ὑψιστον σκοπὸν τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ (ἤννοει τὸ κεφ. 13,1 ἐξ. τῆς Α' Κορινθίους κλπ., εἰς τὰς Vorlesungen zur Kulturphilosophie, ἐν Berlin 1932-3).

Αὕτη ἡ ἀπόλυτος ἀλήθεια περὶ τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας καὶ Ὁρησκείας, ὡς ἰδρύματος τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἀγάπης

τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία τὰ πάντα διαποτίζει, καθιστᾷ ἡμῖν νοητόν, διατί ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὡς Θεὸς ἐν Τριάδι ὑπεσχέθη τὴν αἰώνιαν παρουσίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Του, τόσον εἰς τοὺς μαθητάς, τοὺς Ἀποστόλους του, ὅσον καὶ δι' αὐτῶν εἰς τοὺς διαδόχους των. Ἡ παγκόσμιος Ἱστορία ἐγνώρισε καὶ ἀνεγνώρισε τὸν Χριστιανισμόν ὡς τὴν Μίαν Ἐκκλησίαν Του ἐν τῷ κηρύγματι καὶ τοῖς μυστηρίοις, ἡ δὲ διαίρεσις τῆς εἶναι τὸ ἄμεσον ἐπακόλουθον τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἀδυναμιῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ὑποκειμενισμὸς καὶ ἱστορικαὶ συνθῆκαι ὠδήγησαν εἰς τὴν διαίρεσιν (διὰ τοῦ Ρωμαϊκοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀπολυταρχίας καὶ ὁμοιομορφίας, εἰς ἣν προσετέθη ὁ ὑποκειμενισμὸς, τ.ἔ. ὁ Individualismus, ἀντιτεθεὶς εἰς τὴν κατάχρησιν τῆς παραδόσεως καὶ τοῦ Κληρικαλισμοῦ, ἔτι δὲ καὶ τῆς Kasuistik). εἶναι πάντως χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν ἀπόλυτον σύνδεσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι ὁ ἀρχαῖος καθολικὸς ἐπίσκοπος Εἰρηναῖος (β' αἰὼν) τῆς Λυῶνος ἐχαρακτήρισε τὸν Χριστιανισμόν ὡς τὴν ἀλήθειαν (περὶ τῆς ἀληθοῦς σχέσεως Θεοῦ κόσμου καὶ ἀνθρώπου) καὶ ὡς τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἀποστολικῶς διασφραζομένην. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ περιέχον τὸν Χριστιανισμόν, οὐδὲ νοεῖται ὁ Χριστιανισμὸς ἄνευ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπισκοπικὸν λειτούργημα καὶ Ἀποστολικὴ διαδοχὴ, ὡς διαδοχαὶ ἐν τοῖς ἐπισκόποις τῶν Καθολικῶν Ἐκκλησιῶν τῶν δύο πρώτων αἰῶνων — τῶν θεμελιωδῶν — καὶ ἀληθῆς Χριστιανικὴ Ἐκκλησίσις («ὀρθὸς λόγος» παρὰ Ἡγησίππῳ), εὐχαριστία καὶ Ἱερωσύνη ἦσαν ἀχωρίστως συνδεδεμένοι διὰ τοὺς χριστιανούς τῶν πρώτων αἰῶνων. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ Ἐκκλησία τῆς ἀληθείας, ὡς ἡ Μία Ἁγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἣς ὁ προορισμὸς εἶναι νὰ καταστῇ ἡ μόνη θρησκεία διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, διότι εἶναι ἡ θρησκεία τῆς Ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ὡς δημιουργοῦ δυνάμεως ἐν τῷ κόσμῳ.

### Ι. Ἱερωσύνη καὶ Θ. Εὐχαριστία εἰς τὰς Χριστιανικὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰῶνων.

Ἐνεκα τούτου εἶναι θεμελιώδους σημασίας διὰ τὴν θεώρησιν τῆς ἐξελίξεως τῆς Ἀρχηγόνου Ἐκκλησίας, οἱ οἱ ἀποσπασματικαὶ πηγαὶ τῆς γραμματικῆς παραδόσεως — ἀποστολικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ταυτοχρόνως — τῶν δύο πρώτων αἰῶνων, πρέπει ἀναποδράστως νὰ ἐρευνηθῶσιν ἐκ νέου, μετὰ τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν βίωσιν ἐντὸς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ Πνεύματος καὶ τῶν συνθητιῶν, μετὰ προσπάθειαν ἀντικειμενικότητος, ἕξ ἀπὸ κάθε δογματισμὸν (πρβλ. Γ. Κονιδάρη, 1η ἀνακοίνωσις ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν 17 Μαΐου 1956, εἰς Πρακτικὰ 1957, σελ. 17 ἐξ.) καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψιν, ὅτι ἡ διάσωσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀληθείας ἐπετεύχθη διὰ τῆς οὐσιώδους ὑπάρξεως τῆς ὡς τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἡ εὐθύνη διὰ τὴν διαφύλαξιν τῆς ἀληθείας, ἐν τῇ ἐνότητι, ἦτο ἐμπειστημένῃ εἰς τοὺς ὑπευθύνους ἀνδρας, τοὺς

διαδόχους τῶν Ἀποστόλων «τῷ ἐπισκόπῳ ἅμα τῷ πρεσβυτέρῳ» (Φιλαδ. Ἰγν. κεφ. 4), τοὺς ἐπισκόπους τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, ἔκειτο δὲ καὶ ἐμπεριείχετο ἐν τῇ ἐνότητι τούτων ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ λατρείᾳ. Ἡ ἐνότης Εὐχαριστίας καὶ Ἱερωσύνης εἶναι θεμελιωδῶς ριζικὴ εἰς τὰς ὡς ἄνω πηγὰς μαρτυρουμένη, ὡς εἰς τὰ ἀπαραίτητα θεμέλια καὶ γεγονότα τοῦ βίου τῆς ἐν τῇ ἱστορικῇ παροδῶσει τῆς Ἀποκαλύψεως ζώσης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία εἶχεν ἐνότητα ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν τύπων, χωρὶς ὁμοιομορφίαν — καὶ εἰς τὰ θεμέλια τοῦ Πολιτεύματος.

Συναπετέλουν δὲ αἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι ὡς Καθολικαὶ — τ.ξ. ἐν Χριστῷ καὶ τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ πλήρεις —, τὴν Μίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ (πρβλ. κείμενον Συνόδου Ἀντιοχείας 324 μ.Χ. Βιβλ. E. Seeberg), ὡς ἤδη διετυπώθη ὑπὸ τῆς ἐν Καρχηδόνι (μοναδικῶς Κανῶν 251) καὶ εἴτα ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Ἀντιοχείας.

Κατὰ τὴν θεωρησιν, φιλολογικὴν καὶ ἱστορικὴν τῶν ἀποσπασμάτων (Fragmenta) τῶν πηγῶν καὶ τὰς ἐρεῦνας κυριαρχοῦσιν αἱ ἐπόμεναι θεμελιώδεις ἀντιλήψεις (πρβλ. τὰς πηγὰς ἐκδ. Billmeyer, *Apostolische Väter*, 1956<sup>2</sup> καὶ τὸ σπουδαῖον ἔργον: K. Beyschlag, *Klemens Romanus und der Frühkatholizismus*, 1966):

α) Κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς Ἱστορίας τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑπάρχη προτίμησις τις, οἰασθήποτε ἐξ αὐτῶν (π.χ. Κλήμεντος ἢ Διδαχῆς ἢ καὶ ἀμφοτέρων), ἐπεὶδὴ πᾶσαι εἶναι ἐξ Ἰσοῦ ἀναγκαστικαί, ἀκριβῶς διότι ἐκάστη εἰσφέρει τὸ ἴδιον καὶ ἀπαραίτητον διὰ τὴν σκιαγράφησιν τῆς εἰκόνης τοῦ ὅλου τῆς ἐξελίξεως τῶν Ἐκκλησιῶν.

β) Γλωσσικὸν αἴσθημα καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις—διὰ τῆς διεισδύσεως εἰς τὰς πηγὰς καὶ βιώσεως ἐν αὐταῖς καὶ ἀναζωογονήσεως τοῦ παρελθόντος—καὶ Παράδοσις ζωντανή, εἶναι μεγίστης σημασίας καὶ βαρύτητος, διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πραγματικότητος καὶ δὴ καὶ τῶν φιλολογικῶν μορφῶν, ἐν αἷς ἐξεφράζετο καὶ ἐκφράζονται ἔτι καὶ νῦν ἀδιακόπως, ἀπὸ τῆς Ἀποστολικῆς ἐποχῆς, τὰ λειτουργήματα τοῦ ἐπισκόπου, τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, ἐν «τῇ ἐπισκοπῇ» τῆς κατὰ τόπον Ἐκκλησίας, ἐκάστη τῶν ὁποίων διεμόρφου τὰς ἰδίαις συνηθείας, μέχρι τοῦ χρόνου καθ' ὃν διεμορφώθη μείζων ὁμοιομορφία εἰς τοὺς *termini technici*.

γ) Ἐπὶ τούτων τῶν γεγονότων θεμελιούται, ἐδράζεται, ἡ θεμελιακὴ πεποιθήσις τοῦ συγγραφέως τῆς ὑπὸ ἔκδοσιν μεγάλης πραγματείας, ἀφιερωμένης εἰς τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ καὶ τῶν Ἀποστολικῶν Διαδοχῶν, εἰς τὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων, ἀπὸ τῆς Κ.Δ. μέχρι τοῦ Εἰρηναίου καὶ τοῦ Ἰππολύτου. Ἀναμφιβόλως ὁ σχηματισμὸς τοῦ Κανόνος τῆς Κ. Διαθήκης κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ 2ου αἰῶνος (μαρτυρία τοῦ Κανόνος Muratori) ἀποτελεῖ τὴν κατ' ἐξοχὴν ὑπεύθυνον πρᾶξιν τῶν Καθολικῶν καὶ ἐπισκοπικῶς (μετὰ πρεσβυτέρων· ἀπίσκοπος ἅμα τῷ πρεσβυ-

τερίω) παρά Ἴγν. Φιλαδ. 4) συντεταγμένων Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι ἠδυνήθησαν νὰ ἐκφράσου, καὶ νὰ βλέπουν τὴν Ἐνότητα ἐν τῇ ταυτότητι αὐτῶν καὶ τῇ συμφωνίᾳ ταύτῃ, καθ' ἣν ἡ Κ. Διαθήκη εἶναι πλέον κῆ γεγραμμένη αὐθεντικῆ παράδοσις», ἐπιβάλλουσα τὴν κατανόησιν ὡς τοιαύτην καὶ ἐν τῇ κοινῇ χρῆσει, ὡς μέρος γεγραμμένων τῆς ἐν ἀρχῇ ἀγράφου ἀλλὰ γραφομένης σὺν τῷ χρόνῳ Παραδόσεως, ἀποστολικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς.

Ἐντεῦθεν προκύπτει ἀριδῆλως, ὅτι λογικῶς εἶναι ἀδιανόητος καὶ ἀποκλείεται ἂ ν τ ἰ θ ε σ ἰ ς τ ἰ ς μεταξὺ τῶν θεμελιωδῶν μορφῶν τῆς πίστεως, καὶ συνθεμελιῶν τῆς λατρείας καὶ τοῦ Πολιτεύματος καὶ τῆς Ἡθικῆς τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ β' αἰῶνος καὶ τῆς Ἀγ. Γραφῆς, ὡς τοῦ Κανόνος τῆς Κ.Δ., ὃν ἐσχημάτισαν αὐται, ὡς ἔκφρασιν τῆς ἱστορικῆς ἐν Χριστῷ Ἀποκαλύψεως καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, διότι οἱ ἐπίσκοποι ἦσαν ἀφωσιωμένοι πιστοὶ τῆς Παραδόσεως καὶ ἀποφασιστικοὶ ἄνδρες, οὐχὶ βεβαίως ἄνθρωποι τῆς ἐξουσίας καὶ δυνάμεως· ἦσαν ταπεινοὶ ἄνδρες, ὡς ἡ ἀ ν ω ν υ μ ἰ α καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη τοῦ συγγραφέως τῆς Ἀ' Κλήμεντος μαρτυρεῖ καὶ ὡς ἀποδεικνύει αὐτὴ ἐ κ φ ρ ᾶ ζ ο υ ς α τ ὸ γ ε ν ι κ ὸ ν χ α ρ α κ τ η ρ ἰ ς τ ι κ ὸ ν τῆς ἐποχῆς. Ἀ π ε τ ἔ λ ο υ ν ἰ δ ι ὶ ὄ τ υ π α ἰ δ ρ ῦ μ α τ α α ἰ τ ο π ι κ α ἰ Ἐ κ κ λ η σ ἰ α ἰ.

## II. Μέθοδος ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν πηγῶν.

Ἡ ἐνότης αὐτῶν συνίστατο εἰς τὰ οὐσιώδη τῆς πίστεως, τοῦ Πολιτεύματος, τῆς λατρείας καὶ εἰς τὸ ἦθος· ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ πράγματα καὶ συγκεκριμένας μορφὰς λατρείας τοῦ Κυρίου καὶ τὰ λειτουργήματα. Τὰ πράγματα καὶ οἱ τύποι τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ἦσαν φυσικά, διότι οἱ χριστιανοὶ ἔζων ἐν τῇ ἀγνότητι καὶ ἀπλότητι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου, ἐπειδὴ τὴν Ἀνάστασιν θὰ ἠκολούθει ταχέως ἡ β' παρουσία (Α' Θεσσαλ. Παύλου). Ὅθεν αἱ ἐνθουσιαστικαὶ τάσεις (maran atha).

Ἐνεκα τούτου ἡ ἐρμηνεία τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συντελῆται μεμονωμένως, διότι τὰ βιβλία ἀπετέλεσαν Κ α ν ὶ ν α.

α) Ταῦτα προῆλθον ἐκ τῆς συναφείας χριστιανικῆς ζωῆς καὶ Ἀποκαλύψεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως, ὑπαρχούσης πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κλήμεντος Ρώμης (96 μ.Χ.).

β) Τὰ βιβλία τῆς Κ.Δ. πρὸ τοῦ Ἰγνατίου (†110 μ.Χ.) καὶ μέχρι τοῦ Ἠγυσιόπου καὶ Εἰρηναίου καὶ Ἰππολύτου συλλεγέντα κατενοοῦντο καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς καθολικὸς Κανὼν, καίτοι ὡς φιλολογικὰ ἀποσπάσματα δεικνύουσιν (παραδίδουσιν) ἡμῖν διαφόρους ὄψεις ἢ ἀπόψεις (κατὰ Küng, Die Kirche). Ἡ π ο ι κ ἰ λ ἰ α ἐν τῇ Ἐνότητι τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ πίστει καὶ ταῖς μορφαῖς τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τῶν ἐξωτερικῶν «πραγμάτων καὶ τύπων» (Kattenbusch, Der Quellort der Kirchenidee, εἰς τὸν τόμον Ἰωβηλαίου πρὸς

τιμὴν τοῦ Harnack, 1921) ἀπετέλει κανόνα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου τῆς Ἀρχικῆς Ἐκκλησίας τῶν δύο πρώτων αἰώνων.

γ) Ὅστις δὲν ἔχει τρόπον κατανοήσεως διὰ τὸ οὐσιῶδες, τὴν οὐσίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τ.ἔ. τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν Ἐνότητα καὶ τὴν Παράδοσιν, ἀποστολικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν, δὲν δύναται νὰ κατανοήσῃ τὰς πηγὰς καὶ νὰ τὰς διερμηνεύσῃ ὀρθῶς φιλολογικῶς καὶ ἱστορικῶς.

δ) Τὸ θεμελιῶδες φαινόμενον, καθ' ὃ εἰς ἕκαστον τόπον-περιφέρειαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπῆρχε μία Ἐκκλησία, ὡς κεκλεισμένη κοινὴν — παροικία=ἐκκλησία (ὁ ὅρος κοινότης δὲν εἶναι ἐπιτυχῆς) ἢ κατὰ καλλιτέραν ἔκφρασιν κατὰ τόπον Ἐκκλησία (Ortskirche, μετὰ τὴν πολλαπλῆν χρῆσιν τοῦ ὄρου Ἐκκλησία ἐν τῇ Κ.Δ.), ἐν αὐτοκεφαλίᾳ ζῶσα, καὶ ὅμως ἡνωμένη μετὰ τῶν ἄλλων κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ὑπευθύνως ἰθύνουσα ἑαυτήν, ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν ἐρμηνείας τῶν πηγῶν. Ταῦτα ἐρμηνεύουσι τὴν ποικιλίαν τῶν συνηθειῶν, ἣ ὅποια μαρτυρεῖται διὰ τῆς χρήσεως διαφόρων ὄρων, ὡς τεχνικῶν (termini technici).

ε) Εἰς τοὺς θεμελιώδεις ὄρους ὑπάρξεως τῶν καθολικῶν Ἐκκλησιῶν ἀνήκουσι τὰ λειτουργήματα καὶ ἡ Θ. Εὐχαριστία (ἐν τῇ μιᾷ «ἐπισκοπῇ»· Ἀ Κλήμεντος), τὰ ὅποια ἦσαν καὶ εἶναι ἀχώριστα καὶ τὰ ὅποια κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ θεωρῶνται μεμονωμένα ἢ νὰ τυγχάνωσι διαπραγματεύσεως ἐκκλησιολογικῆς καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ Οἰκουμένῃ, διότι ἀμφοτέρωτα εἶναι συνδεδεμένα ἐν τῇ λατρείᾳ.

Ταῦτα ἰσχύουσι διὰ τὰς Ἀρχεγόνους Ἐκκλησίας, ἐξ οὗ καὶ συνδέονται ἀρρήκτως πρὸς ἄλληλα ἐν τῇ Θ. Λατρείᾳ τόσον τῆς (Καθολικῆς Ὁρθοδόξου), ὅσον καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας\*.

στ) Ἐντεῦθεν δύναμεθα νὰ κατανοήσωμεν τὴν προβληματικότητα τῶν Konsensus Texte: Βάπτισμα, Θ. Εὐχαριστία, Λειτουργήματα (Ἱερωσύνη ὀρθοδόξως ἢ κατὰ τὴν ἀρχαίαν καθολικὴν ἄποψιν) τῆς Ἀκίρα (Ghana) τοῦ 1974 (πρβλ. μελέτας εἰς Περιοδ. Una Sancta 1973), προβληματικότητα εὐρισκομένην εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ τὴν νεωτέραν θεώρησιν, διάφορον τῆς ἀρχαιοτάτης Καθολικῆς πραγματικότητος, κατανοήσεως καὶ θεωρήσεως. Πρόκειται περὶ μεγάλων προβλημάτων, μετὰ τὴν διαίρεσιν δὲ τοῦ Προτεσταντισμοῦ καὶ ἐν αὐτῷ. Ἡ προβληματικότης κεῖται εἰς τὴν παραγνώρισιν τῶν κοινῶν στοιχείων, ἅτινα προέρχονται ἀπὸ τὰ κοινὰ θεμέλια τοῦ Πολι-

\* Ἐπέμεινα καὶ ἐπέτυχα ἐν Bangalore τῆς Ἰνδίας (1978), ἐθα συνῆλθεν ἡ Ἐπιτροπὴ Πίστειος καὶ Τάξεως τοῦ Π.Σ.Ε., νὰ ἐρευνηθῇ ἡ συνάφεια τῆς Ἱερωσύνης (μετὰ τῆς ἐνοίας τῆς ἐπισκοπικῆς καὶ τοῦ ἐπισκόπου), τῆς Θ. Εὐχαριστίας, τοῦ Βαπτίσματος καὶ τοῦ Χρίσματος. Ἴδὲ ἐν τέλει, εἰς παράρτημα, ἔγγραφο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸ Π.Σ.Ε.

τεύματος τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως (34-200μ.Χ.), ὅτε ἔζων εἰσέτι ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων αἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι, εἰ καὶ εἶχον ἀρχίσει αἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι νὰ προετοιμάζουν τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῶν Ἐκκλησιῶν.

*III. Αἱ 9 (ἐννέα) φιλολογικαὶ μορφαὶ καὶ αἱ διαδοχαὶ τῶν Ἀποστόλων» ἐν τοῖς ἐπισκόποις εἰς τὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων.*

Ἡ σημασία τῶν νέων ἐρευνῶν διὰ τὴν «Μίαν Ἀγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν» καὶ τὴν Ἐνωσιν τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Οἰκουμένης.

Κοινὰ τινὰ στοιχεῖα τῆς ἀποστολικῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, μὴ ἀναγνωρισθέντα ὑπὸ ἐρευνητῶν, μὴ παρουσιαζόντων πλήρη κατανόησιν διὰ τὸν Χριστιανισμὸν ὡς Ἐκκλησίαν, ἔτυχον διαφωτίσεως καὶ καλῆς διαπραγματεύσεως παρὰ τῷ Congar (βλ. βιβλιογραφίαν) εἰς τὰς πραγματείας: *Τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον καὶ ὁ ἐπισκοπικὸς βαθμὸς ὡς παγκόσμιον λειτουργημα.*

Τὰ κοινὰ τῶντα στοιχεῖα, τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων, συνελέγησαν ἐκ νέου καὶ ἠρευνήθησαν καὶ συνεπλήρωσαν τὴν παλαιότεραν ἔρευναν καὶ ἐρμηνείαν τὴν γενομένην ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν (1956 καὶ 1961) καὶ τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου (διεθνῆς ἀπήχησις καὶ μεταφράσεις παρὰ Σήφη Κόλλια, Μορφαὶ τοῦ Πολιτεύματος τοῦ Ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ). Περιέχονται εἰς τὴν νέαν γερμανιστὶ ὑπὸ ἔκδοσιν πράγματεיא συγκειμένην ἐκ 583 σελίδων, μετὰ περιλήψεως ἐν τέλει ἑλληνικῆς. Αἱ νέαι ἔρευναι ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει τοῦ ὑπὸ ἔκδοσιν τόμου περιλαμβανόμεναι ἀποτελοῦσι 300 περίπου σελίδας. Τῆς 1ης κυρίως ἀνακοινώσεως τοῦ 1956 περιελήφθη ἡ 2α γαλλικὴ ἔκδοσις (1966), ὑπὸ τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ Κέντρου τῶν Παρισίων *Istina* φιλοτεχνηθεῖσα — ἐκ πρωτοβουλίας αὐτοῦ. Ἡ νέα ἔρευνα παρέχει ἀσφαλῆ θεμέλια εἰς τὴν «Καθολικὴν Ὀρθόδοξον» δογματικὴν, διότι ἀποδεικνύει φιλολογικῶς καὶ ἱστορικῶς ταύτην ταυτόσημον πρὸς τὴν Ἀρχαίαν Καθολικὴν (πρβλ. Ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, β' τεύχος, ὡς ἀνάτυπον ἐκ τῆς Θεολογίας 1977, ὑπὸ Γ. Κονιδάρη). Ὁ ἐρευνητὴς τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ἐνότητος καὶ οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας τῶν δύο πρώτων αἰώνων καταλήγει εἰς τὴν νέαν πρωτότυπον ἀποψιν, ὅτι ἀρκεῖ ἡ ἐπιἀσφαλῶν φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν δεδομένων ἀνάπλασις τῆς εἰκόνης τῆς διαμορφώσεως καὶ ζωῆς καὶ πίστεως τῆς Ἐκκλησίας τῶν δύο πρώτων αἰώνων ἰδίᾳ διὰ τὸ πολίτευμα, διὰ νὰ θεμελιωθῇ ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησιολογία.

\*  
\*

Νέαν ἀφορμὴν (μετὰ τὸ 1956 καὶ 1960-61) διὰ τὴν μερικὴν ὄλο-



κλήρωσιν (ὑπάρχουν καὶ ἄλλα θέματα, πρὸς ἐνδελεχῆ ἐξέτασιν, ἀποτελεσθησομένην τελικῶς εἰς 4 τόμους) τῶν ἐρευνῶν ἀπετέλεσαν 3 θεολογικὰ κείμενα (περὶ ὧν ἀνωτέρω), τὰ ὁποῖα ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Παγκ. Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν ἔτυχον ἐπεξεργασίας· προωρίζοντο δὲ διὰ τὴν σύνοδον τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστειος καὶ Τάξεως», ἡ ὁποία θὰ συνήρχετο εἰς τὴν Ἔκκλ. τῆς Ghana (Ἰουλ.-Αὐγ. 1974), μεθ' ἧς, μετὰ τὴν αὐτόθι ἐπεξεργασίαν θὰ ὑπεβάλλοντο πρὸς ἐξέτασιν καὶ λήψιν θέσεως εἰς τὰς Ἐκκλησίας μέλη τοῦ Παγκ. Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν. Αἱ συζητήσεις εἰς τὴν Ἔκκλ. τῆς Ghana, εἰς ἃς μετέσχον ὡς ἐκπρόσωπος τότε τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας<sup>1</sup>, ὑπῆρξαν ἄκρω ἐνδιαφέρουσαι. Ὑπεστηρίχθησαν αἱ ἀνωτέρω ἀπόψεις τοῦ γράφοντος (μέθοδος ἐρμηνείας πασῶν τῶν πηγῶν τῶν δύο πρώτων αἰώνων), ἐνισχυθέντος ὑπὸ τῶν συναδέλφων κ.κ. J. Meyendorff καὶ N. Νησιώτη (δὲν ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὴν Ἐπετηρίδα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς· διατί;).

Αἱ ἀπαντήσεις εἰς τὰ τεθέντα ζητήματα: Ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, Βάπτισμα, Θ. Εὐχαριστία καὶ Ἱερωσύνη, ἔδει, ἀπὸ Καθολικῆς Ὁρθοδόξου ἐπόψεως, νὰ ἐρευνηθῶσι διὰ νέας ἐρεύνης τῶν πηγῶν — δυσχερεστάτης καὶ μακροχρονίου — τῶν δύο πρώτων αἰώνων. Ἀλλ' ἡ ἀπάντησις δὲν ἐπετρέπετο νὰ εἶναι δογματικὴ, ἀλλὰ φιλολογικὴ καὶ ἱστορικὴ. Οὕτως ἡ ἀποδοχὴ τῆς θὰ ἔφερε τὸν χαρακτήρα ἀναγκαιότητος ἐπιστημονικῆς.

Τὸ θεολογικὸν στοιχεῖον καὶ τὰ ζητήματα τῆς δικαιοδοσίας, ἡ γένεσις τοῦ Καθολικισμοῦ μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ γέννησις τοῦ Πολιτεύματος (καὶ τοῦ Δικαίου) εἰς τὴν λατρείαν θὰ ἔπρεπεν ὑποχρεωτικῶς νὰ ἐρευνηθῶσιν ἐκ νέου εἰς βάθος. Ἦξιζεν ὡσαύτως νὰ γίνῃ εἰσέτι ἡ διαπραγματεύσις τοῦ προβλήματος διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος καὶ τῆς θεμελιώδους σημασίας του διὰ τὰς προϋποθέσεις ὑπάρξεως τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ Θεῷ Λόγῳ καὶ τοῖς μυστηρίοις, διότι ἡ ὑπαρξις μιᾶς Χριστιανικῆς κατὰ τὸ πᾶν Ἐκκλησίας — αὕτη εἶναι θεμελιώδης πεποιθήσις τῆς ἀρχαίας Una Sancta καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας — εἶναι ἀδύνατος, ὡς ἀδιανόητος ἱστορικῶς — ἀφοῦ δὲν ὑπῆρξεν Ἐκκλησία τοπικὴ χωρὶς ἐπισκοπικὸν λειτουργήμα, ἐν τῇ ἀλύσει τῶν «διαδόχων τῶν Ἀποστόλων», στερεῶς ριζωμένου, καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ Θεῷ Εὐχαριστίᾳ, ὡς προεστῶτος. Εἶναι δὲ δεδομένον τὸ γεγονὸς τοῦ τοπικοῦ περιορισμοῦ τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος, ὡς διαδεχθέντος τοὺς Ἀποστόλους, μόνον μὲ τοπικὴν δικαιοδοσίαν. Τοῦτο εἶναι τὸ νέον γεγονὸς, πιστοποιούμενον, φιλολογικῶς καὶ ἱστορικῶς. Ἐγραψα εἰς ὑπόμνημα εἰς τὴν Ἀκα-

1. Ἐκλεγείς τὸ 2ον εἰς τὴν Δ' Γεν. Συν. τοῦ Π.Σ.Ε. ἐν Οὐψάλα (1968), υἱοθετήθη ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, διότι δὲν ἀνεγνώριζον τὸ Ἐκκλησιαστικὸν καθεστὸς τῆς Ἑλλάδος (1967-1974).



δημίαν, ὅτι «ποτέ τόσοσ πολλὰ νῦν νέα δὲν ἦσαν τόσοσ ἄγνωστα εἰς τόσοσ πολὺ γνωστὰ κείμενα».

Ἡ μοναδικότης τοῦ «Ἀποστολικοῦ λειτουργήματος» (καλύτερος ὡς χριστιανικώτερος καὶ πλέον ταπεινὸς χαρακτηρισμὸς ἀπὸ τὸν ὄρον «ἀξίωμο»), ἀφορᾷ εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Ἀποστολὴν τῶν Ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ, τὸ Παγκόσμιον Ἀποστολᾶτον. Εἶναι, λοιπόν, ἀδιανόητος οἰαδήποτε τοπικὴ Ἐκκλησία χωρὶς τὸ ἐπισκοπικὸν λειτουργήμα ὑπὸ διαφόρους, φιλολογικὰς μορφὰς φερόμενον εἰς τὰς πηγὰς, καὶ τὰς «ἀποστολικὰς διαδοχὰς» καὶ ζώντων εἰσέτι τῶν Ἀποστόλων (Ἰγνάτιος, Σμυρν. 8). Ἡ σύνδεσις τούτων μετὰ τῶν μυστηρίων ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν Θ. Εὐχαριστίαν, ἔχουσαν τὴν ρίζαν καὶ ὑπαρξίν τῆς «ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ τῶν Ἀποστόλων» (Πράξ. 1,25· Ἀ΄ Κλήμεντος 44), ὡς τοῦ λειτουργήματος τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ᾧ ἐνεφανίσθησαν οἱ τρεῖς ἱερατικοὶ βαθμοί. Ἄνευ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος καὶ Ἀποστολικῆς διαδοχῆς ἦτο καὶ εἶναι χριστιανικὴ Τοπικὴ Ἐκκλησία ἀδιανόητος. Ἡ σύνδεσις πρὸς τὰ μυστήρια ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον διὰ τὴν Εὐχαριστίαν «ἐν τῇ ἐπισκοπῇ» τελουμένην, ὡς τὸ λειτουργήμα τῆς Ἐκκλησίας. Ταῦτα ταυτοχρόνως ἀποτελοῦν προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἐγκυρότητα τῶν μυστηρίων. Γίνεται λόγος ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Κινήσει, προῶρως βεβαίως, περὶ ἀμοιβαίας ἀναγνωρίσεως τῶν λειτουργημάτων ἢ Διακοινωνίας (Interkommunio) πρὸ τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ τὸ ἐρώτημα εἶναι σαφὲς καὶ λυπηρόν: Ὑπάρχουν λειτουργήματα (ἐννοεῖται Ἰερωσύνης) καὶ Θ. Εὐχαριστία, ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει οὐδὲ ἀναγνωρίζεται ἡ Ἰερωσύνη ὡς μυστήριον καὶ ἡ μετ' αὐτοῦ συνδεομένη Ἀποστολικὴ Διαδοχὴ, ἀφοῦ αὕτη κατηγορήθη\*; Βεβαίως ὄχι. Ἡ Ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἠδράζετο εἰς τὴν θεμελιώδη πίστιν εἰς Χριστὸν (ἐν Τριάδι), τὴν Ἰδρυσιν τῆς Ἐκκλησίας Του καὶ τὸ γενικῶς ἔγκυρον τῶν Μυστηρίων, ἐξ ὧν τὰ δύο:

#### *Ἰερωσύνη καὶ Θεία Εὐχαριστία,*

συνδέονται πρωταρχικῶς καὶ αἰωνίως ἐν τῇ λατρείᾳ, ἐν ᾗ ἐγεννήθη τὸ ἐκκλησιαστικὸν Πολίτευμα καὶ ἠνδρώθη ἡ Ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν Χριστῷ. Ἡ ἐνότης τῶν δύο μυστηρίων ἀποτελεῖ τὸ λειτουργικὸν κανονικὸν θεμέλιον δι' ὅλα τὰ μυστήρια. Ἡ ἐν αὐτῇ ριζικῶς θεμελιωμένη—αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὸν συνδυασμὸν τῶν κειμένων τῆς Κ.Δ. καὶ τῶν λεγομένων Ἀποστ. Πατέρων—Κοινωνία τῆς Θ. Εὐχαριστίας τῶν ἐπισκοπικῶς συντεταγμένων\*\* Ἐκκλησιῶν νοεῖται ὡς κ α θ ε τ ο ς (ἄτε συνδεομένη πρὸς τὴν ἀρχέγονον ἀποστολικὴν) καὶ

\* Ἐννοεῖται ἐν τῷ Προτεσταντισμῷ, τὸ 1517.

\*\* Ἡ ἰσότης τῶν ἐπισκόπων εἶναι θεμελιώδης εἰς τὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων. Τοῦτο ἐδήλωσα εἰς τὴν ἐν Accra τῆς Ghana σύνοδον τῆς Ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως τοῦ Π.Σ.Ε.

ὀριζοντία (ἐν τῷ ἐκάστοτε παρόντι), ὡς εἶπον εἰς τὸ Plenum τῆς Ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως τοῦ Π.Σ.Ε. ἐν Accra τῆς Ghana (24 Ἰουλ. - 6 Αὐγ. 1974)· εἶναι δὲ μεγίστης σημασίας, διότι συνδέει ἀρρήκτως τὴν Κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ὡς τὴν Ὀντολογίαν τῆς Ἐκκλησίας Του καὶ τὴν Ἱεραρχίαν ὡς ἐγγυήτριαν τῆς αἰωνίας παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν Τριάδι, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Αὐτῆς. Ταῦτα εἶναι τὰ θεμέλια διὰ τὴν Μίαν Ἁγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν τῶν ἀρχαίων Βαπτιστικῶν Συμβόλων, ἐξ ὧν προῆλθε τὸ Σύμβολον τῆς Una Sancta, ὡς διεμορφώθη ἀρχικῶς ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Α' Οἰκουμ. Συνόδου (325) καὶ τελικῶς ὑπὸ τῆς Β' (381). Ὅμως πρέπει νὰ λεχθῆ, ὅτι ἐκ τῆς ρίζης τῆς Ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας θεμελιώδης δεσμός, ἀδιατάρακτος καὶ αἰωνίως λειτουργικῶς καὶ ἐξ ἐπόψεως Κανονικοῦ Δικαίου (ακαθιστάναι) ἐν τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ τῆς Α' Κλήμεντος, κεφ. 44),

Ἱερωσύνης καὶ Θ. Εὐχαριστίας

μαρτυρούμενος, χωρὶς ἀμφιβολίαν, ὑπὸ τῶν πηγῶν, ἀπὸ τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας (Πράξ. κεφ. 2, 4) εἶναι ἀποφασιστικῆς σημασίας διὰ τὴν «Καθολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν», ὡς κανονικὴ προϋπόθεσις καὶ συνέχεια ἀδιάκοπος (Kontinuität) τῆς Una Sancta. Ἡ ἐν λόγῳ σύνδεσις — ἐπεκτεινομένη καὶ πρὸς τὰ ἄλλα μυστήρια\* — εἶναι καίριον χαρακτηριστικὸν τῆς Ἀποστολικότητος καὶ Καθολικότητος ἐκάστης τοπικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ (πρβλ. Ἐπιγραφὴν εἰς Μαρτύριον Πολυκάρπου 156 μ.Χ.), αἱ δὲ ἐπίσκοποι ἦσαν ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τοὺς 2 πρώτους αἰῶνας μέχρι τῆς συγκροτήσεως τῶν Μητροπολιτικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων (170-324) καὶ εἶτα τῶν Οἰκουμεικῶν (325-787 μ.Χ.).

Διὰ τὸν συγγραφέα τῆς ὑπὸ ἔκδοσιν μεγάλης πραγματείας (περὶ ἧς ἡ παροῦσα περίληψις) αἱ κατὰ τὰ 44 ἔτη τῶν προσπαθειῶν του ἔρευναι ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἐν ταῖς πηγαῖς ὑπαρχόντων στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἀνεφέροντο εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Ἀποστολικῆς καὶ Μεταποστολικῆς ἐποχῆς (34-70-140 μ.Χ.) καὶ τὰ ὁποῖα ἕως εἶχον παροραθῆ ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν· διότι ἦτο πεπεισμένος, ὅτι οἱ ἡγέται τῶν τοπικῶν ἐκκλησιῶν τῶν δύο πρώτων αἰῶνων ἦσαν ταπεινόφρονες, ὡς μαρτυρεῖ ἡ Α' Κλήμεντος, καὶ οὐχὶ ἐρασταὶ ἀξιωματῶν καὶ ἐξουσίας. Οὗτοι ἐν βαθείᾳ ταπεινοφροσύνῃ (ἀξιοποίησις ὑπὸ Ad. von Harnack, Einl. zur Alt. Kg, I Clem. 1929) ἠγάπων τὴν ἀνωθυμίαν· ζῶντες δὲ ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν Ἀποστόλων ἦσαν πιστοὶ καὶ ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν «διατήρησιν τῆς ἐν Χριστῷ Ἱστορι-

\* Προέτινα πολλάκις εἰς τὸ Π.Σ.Ε. τὴν ἑναρξιν τῆς σχετικῆς μελέτης, θεμελιώδους διὰ τὴν Ἐκκλησιολογίαν τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τὸ ἐπέτυχεν ἐν Bangalore τῆς Ἰνδίας τὸν Αὐγουστον τοῦ 1978, ἐνθα συνῆλθεν ἡ Ἐπιτροπὴ Πίστεως καὶ Τάξεως.

κῆς 'Αποκαλύψεως» ἐν τῷ Κηρύγματι τῶν 'Αποστόλων, ἐν τῇ Κ.Δ., χωρὶς νὰ σκέπτονται τὴν δημιουργίαν ἀξιωματῶν, οὐδὲ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ ὡς ἀξιώματος καὶ τῆς 'Αποστολικῆς Διαδοχῆς, οὐδὲ νέων ἀρχῶν, ἀλλὰ μόνον διακονιῶν ἐν τῇ 'Αποστολικῇ 'Εκκλησίᾳ. Ἐντεῦθεν ἐρμηνεύεται εὐχερῶς ἢ διὰ τὸ ἐπισκοπικὸν λειτουργήμα α) ἀπλή μνεία τοῦ ὀνόματος των ἢ β) τῆς λέξεως προεστῶς-πρεσβύτερος ἢ γ) τῆς λέξεως ὁ Προεστῶς ἢ δ) ὁ Πρεσβύτερος. Τὰς τελευταίας ἴσως ἠγάπων περισσότερον ὁ Ἰωάννης Ἐφέσου, ὁ Πολύκαρπος καὶ οἱ ἐπίσκοποι Ρώμης!

Ταῦτα καθιστοῦν εὐνόητον τὸ γεγονός, καθ' ὃ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δημιουργήσουν καὶ νὰ ἐνοήσουν τὴν Θ. Εὐχαριστίαν ὡς νέαν τινὰ σύνθεσιν καὶ νὰ εἰσαγάγουν αὐτὴν εἰς τὴν 'Εκκλησίαν, διότι ἐξ ἀρχῆς ἔζων ἐν ταύτῃ ὡς κέντρον καὶ βάθος τῆς ἐνότητος αὐτῶν ἐν Χριστῷ (Λουκ., Πράξ., κεφ. 2 καὶ 4), μεθ' οὗ συνεδέοντο τὰ νέα λειτουργήματα τῶν βοηθῶν τῶν Ἀποστόλων (πρβλ. Κ. Δ. καὶ Ἀποστολικούς Πατέρας).

Ἡξίζε, λοιπόν, νὰ ἐρευνήσωμεν, διὰ ν' ἀνεύρωμεν τὰς φιλολογικὰς μορφὰς ἢ διατυπώσεις, εἰς τὰς ὁποίας οἱ Χριστιανοὶ πρὸ τοῦ Εἰρηναίου ἐξέφρασαν τὴν πεποιθήσιν των περὶ τῆς διαδοχῆς ἢ διαδοχῶν τῶν Ἀποστόλων, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς ἐρεῦνης τῆς Κ. Διαθήκης καὶ διὰ μέσου τῆς Α' Κλήμεντος (περίφημα τὰ κεφ. 40-44 καὶ 54 αὐτῆς), τοῦ Ποιμένος τοῦ Ἐρμᾶ (ἢ Β' Κλήμεντος καὶ ἡ Διδαχὴ δὲν ἐφαίνοντο νὰ προσφέρωνται εἰς τὴν ἐρευναν τοῦ θέματος), διὰ τὴν Δύσιν καὶ διὰ τὴν Ἀνατολὴν ἀπὸ τοῦ Ἰγνατίου—ιδιάζον πρόβλημα—τοῦ Πολυκάρπου μέχρι τοῦ Ἠγησίππου καὶ τοῦ Εἰρηναίου νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν Ἰππόλυτον, ἔνθα ἐκφράζεται καὶ λειτουργικῶς ἢ Ἀποστολικῇ Διαδοχῇ. Βοηθοὶ εἰς τὴν ἐργώδη προσπάθειαν ἦσαν τὸ γλωσσικὸν αἰσθημα καὶ ἡ βίωσις ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει, ἢ ὁποία ἐφαίνετο οἰκεία εἰς τὴν Καθολικὴν Ὀρθοδοξίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τὴν πιστότητά της τὴν Ἀποστολικήν, διατηρουμένην μέχρι σήμερον. Βοηθητικὴ ἦτο ἡ ριζικὴ καὶ ἀδιάσειστος σκέψις, τιθεμένη ὑπὸ μορφήν ἐρωτήματος: Πῶς ἠδύνατο νὰ γεννηθῇ μία τοιαύτη διδασκαλία καὶ νὰ προκύψῃ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 140-180 (Εἰρηναῖος) ὡς τι νέον; Τοιοῦτόν τι ἐφαίνετο καὶ ὡς σκέψις ἀδύνατον, ἐὰν δὲν ἦθελον ὑπάρξει ὠρισμένα γεγονότα εἰς τὴν ζωὴν τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, βαθέως δὲ ἐρριζωμένα εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ σκέψις αὕτη καὶ παρατήρησις ἦσαν ἐπιβεβλημένα, παρὰ τὸ λυπηρὸν γεγονός τῶν χασμάτων, διὰ τὴν Θεολογικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἕνεκα τῶν ἀποσπασματικῶς διασωθεισῶν πενιχρῶν πηγῶν τῶν ἀπὸ τοῦ 70-140 καὶ μέχρι τοῦ 180 ἢ τοῦ Εἰρηναίου Λουγδούνου ἐξικνουμένων. Εἰς ταῦτα τὰ γεγονότα προσετίθεντο ἕτερα γεγονότα: α) ὅτι ὄχι μόνον ἔλειπε διὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ μέχρι τοῦ Εὐσεβίου ἐν εἶδος βιβλίου «Πράξεων», οἷον ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἀποστολικὴν ἐποχὴν τὸ ἔργον «καὶ Πράξεις Ἀποστόλων» τοῦ Ἀπ. Λουκᾶ καὶ

β) ὅτι ὑπῆρξε μεγάλη ἢ ἀπώλεια τοῦ ἔργου τοῦ «Μελίτωνος (τοῦ) Σαρδιανῶν ἐπισκόπου» («Περὶ Ἐκκλησίας»)\*. Ἔνεκα τῶν σοβαρωτάτων τούτων ἐλλείψεων καὶ μεγίστων δυσχερειῶν τῆς ἐρεύνης ἤμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ συλλέξωμεν καὶ ἐξετάσωμεν τὰς φιλολογικὰς μορφάς, εἰς ἃς ἀπαντᾷ τὸ λειτούργημα τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ — ἐκτὸς τοῦ τελικῶς ἐπικρατήσαντος χαρακτηρισμοῦ τοῦ λειτουργήματος, τ.ἔ. διὰ τοῦ ὅρου «ὁ ἐπίσκοπος» — νὰ τὰς σπουδάσωμεν καὶ νὰ σκεφθῶμεν ἐπ' αὐτῶν, μεταθέτοντες ἐστυτὸς εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐδημιουργήθησαν οἱ ὅροι καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν. Ὅθεν παρυσιάσθη καὶ αὖθις τὸ γεγονός καθ' ὃ

ἡ ἀρχέγονος καὶ θεμελιώδης μορφή

τῆς ἐν ταῖς πηγαῖς μνείας τῶν φορέων

τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος ἦτο μόνον ἢ διὰ τοῦ ὀνόματος:

Ἰάκωβος, Κλήμης, Ἰγνάτιος, Πολύκαρπος, Μελίτων.

\*Ἦτο θεμελιώδης, ὡς εἶναι θεμελιώδης καὶ σήμερον

(ὁ Δημήτριος, ὁ Κ/πόλεως, ὁ Σεραφεῖμ, Ἄθηνων, κ.ο.κ.),

τόσον διὰ τὸ ἐπισκοπικὸν λειτούργημα ὅσον καὶ ὡσαύτως διὰ τὴν σημασίαν του, ὡς θεμελίῳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν Ἀποστόλων, ἢ ὅποια ἐν τοῖς πράγμασιν ἦτο «Διαδοχαὶ τῶν Ἀποστόλων» (Successiones Apostolorum). Διὰ τῆς ἐρεύνης ταύτης κατέστη σαφές, ὅτι ἡ μνεία τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπισκόπου ἐσήμαινε τρία τινά, ἅτινα καὶ αὐτομάτως ἐχαρακτήριζε:

α) τὴν προσωπικότητα τοῦ διευθύνοντος τὴν τοπικὴν Ἐκκλησίαν,

β) καὶ ταυτοχρόνως τὴν λειτουργικὴν του ὑπηρεσίαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τ.ἔ. ὡς προεστῶτος τοῦ πρεσβυτερίου αὐτῆς, μεταγενεστέρως ὀνομασθέντος ἐπισκόπου.

γ) ἐσήμαινε δὲ τὸ ὄνομα καὶ ταυτοχρόνως τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ λειτουργήματος, ἅμα δὲ καὶ τὴν διεύθυνσιν καὶ διαδοχὴν τῶν Ἀποστόλων ἐν τῇ διεύθυνσει τῆς Θ. Εὐχαριστίας (Ἰγν. Σμυρν. 8 καὶ Φιλ. 4).

δ) Οὕτως ἡ διαδοχὴ τῶν Ἀποστόλων, παρὰ τῶ τοπικῶ ἐπισκόπῳ — πολλοὶ Ἀπόστολοι, κυρίως οἱ 12, πολλαὶ διαδοχαὶ — διὰ τῆς μεταφραῆς ἐπ' αὐτῶν τῆς συνηθείας, τὴν ὅποιαν εἶχον φυσικῶς οἱ χριστιανοὶ νὰ ὀνομάζωσι τοὺς ἀποστόλους διὰ μόνον τοῦ ὀνόματός των, διακρίνοντες τούτους ἀπὸ τοῦ ἀνωμένου πλήθους τῶν πρεσβυτέρων, κατέστη ἐν βαρυσήμαντον γέγονός, σημαῖνον τὴν διαδοχὴν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, ὡς τοῦ προεστῶτος τοῦ πρεσβυτερίου, τῆς Θ. Εὐχαριστίας καὶ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Ἐπεσκοπεῖ ἀλλὰ καὶ προῖστατο τῆς Θ. Εὐχαριστίας καὶ «τοῦ πλήθους» (πρβλ. Gerke, Die Stellung des I. Clemensbriefes, 1931) τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Διακρίνοντες τὸν Προεστῶτα ἀπὸ τοῦ ἀνωμένου πλήθους τῶν πρεσβυτέρων προσέθετον,

\* Πρβλ. Altaner, Patrologie, 1963, σ. 107.

ἐν ἀρχῇ προφορικῶς, τὴν γενικὴν πληθυντικὴν (Πολύκαρπος... Συμωναίων, Μελίτων Σαρδιανῶν) πρὸς δῆλωσιν τοῦ τοπικοῦ προσδιορισμοῦ καὶ περιορισμοῦ τῆς Ἀποστολικῆς διαδοχῆς καὶ ἐν τῇ διευθύνσει τῆς Θ. Εὐχαριστίας ἐν τόπῳ. Τοῦτο τὸ γεγονός ἀπετέλει τὴν τελικὴν διαμόρφωσιν τόσον τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος ὅσον καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς ἐν ταῖς κατὰ τόπους ἐκκλησίαις.

\* (Ἐνταῦθα ὅμως πρέπει νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ γεγονότος, καθ' ὃ κατὰ τὰς «Πράξεις Ἀποστόλων» τοῦ Λουκᾶ, αἵτινες καταλείπουν τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀντιοχείων εἰς χεῖρας τῶν χαρισματῶν, ἡ δὲ περιώνυμος «Διδαχὴ» (μετακατηχητικὸν ἐγχειρίδιον 90-130 μ.Χ. Γ. Κονιδάρη, Συμβολαὶ Ι, 2, 1956-59 σ. 222, 229), φερομένη ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων «τοῖς Ἐθνεσι» ἐπιτρέπει «τοῖς προφήταις εὐχαριστεῖν ὅσα θέλουσι» (κεφ. 10,7), ὑφίστατο ἰσοτιμία (κεφ. 15) ἐν τῇ διευθύνσει τῆς Θ. Εὐχαριστίας μεταξὺ τῶν παραλλήλως ὑφισταμένων λειτουργημάτων τῶν Χαρισματῶν (Ἀποστόλων, προφητῶν καὶ διδασκάλων) καὶ τῶν μονίμων λειτουργῶν: ἐπισκόπων καὶ διακόνων, περὶ ὧν πρβλ. Ἀνακoinώσεις ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν 1956 καὶ 1961)\*\*.

\* \*

Διὰ τῆς μεγάλης ταύτης ἐρεῦνης, ἐν ἣ ἐχρησιμοποιήθη καὶ ἡ μέθοδος τῆς ἐξετάσεως τῶν πηγῶν διὰ πορείας ἀντιθέτου πρὸς τὴν πρὸς τὰ πρόσω ἐξελίξιν (34-156 μ.Χ. καὶ 156-34), ἦτοι ἐκ τῶν σαφῶν ἐπὶ τὰ ἀσαφῆ καὶ σκοτεινὰ (ἴδε 2αν ἔκδοσιν 1959, Ἀνακoin. εἰς Ἀκαδημίαν 1956, Πρακτ. 1957, σ. 25 ἐξ. καὶ 45 ἐξῆς), ἀνεζητήθη, ἀνευρέθη καὶ διεπιστώθη μία ἐκπληκτικὴ ταύτισις καὶ σύνδεσις τοῦ τρόπου ἐκφράσεως περὶ τοῦ διαδόχου τῶν Ἀποστόλων τῆς Ἀποστολικῆς καὶ τῆς Μεταποστολικῆς ἐποχῆς (34-70-140/156):

Πράξεις Ἀποστόλων  
(κεφ. 21,17 ἐξ.)  
«Ἰάκωβος καὶ οἱ Πρεσβύτεροι»

Πολύκαρπου ἐπιστολὴ  
πρὸς Φιλιππησίους  
«Πολύκαρπος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ  
πρεσβύτεροι».

Οὕτω συνδέονται διὰ τοῦ αὐτοῦ φιλολογικοῦ σχήματος ἡ ἐποχὴ 42-62 μ.Χ. πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ Πολυκάρπου 110-156 μ.Χ.

\* \*

IV. Ἡ ἐνδελεχὴς ἐρευνα τοῦ ζητήματος «Ἀποστολικὴ Διαδοχὴ» εἰς τὰς

\* Αὐτὸ εἶναι προσθήκη μὴ ὑπάρχουσα εἰς τὸ γερμανικὸν κείμενον.

\*\* Πρακτικὰ 1957, σ. 17 ἐξ. καὶ ἀνάτυπον, 1959 ἔκδ. 2α, σελ. 19 ἐξ., 38-42.

Ἱερομορφίας, εἰς ἃς μαρτυρεῖται φιλολογικῶς εἰς τὰ κείμενα ὁ ἐπισκοπικὸς βαθμὸς εἰς τὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων, εὐρίσκεται εἰς τὸ τέλος τῆς μεγάλης ἐκ σ. 583 συγκριμένης πραγματείας. Αὕτη ἐξυπηρετεῖ, μετ' ἄλλων συμβολῶν περιεχομένων ἐν αὐτῇ, οὐχὶ μόνον εὐρυτέραν ἐρμηνείαν τῆς πολὺ συντόμου συμβολῆς τῶν Ὁρθοδόξων εἰς τὸ β' τμήμα Ἐνότης τῆς Γ' Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Παγκ. Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν Ν. Δελχί γενομένης (1961), ἐν ᾗ ἐξετέθη ἡ θέσις καὶ λήψεις θέσεως καὶ παρουσιάσεως τῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησιολογίας εἰς τὸ μέγα πρόβλημα τῆς Οἴκου. Κινήσεως: πῶς θὰ ἐπιτευχθῇ — ὑπὸ τίνας προϋποθέσεις — ἡ ἐνότης τῆς Χριστιανωσύνης ὡς Ἐκκλησίας, (Ποία εἶναι ἡ μία Ἀγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἢ ἡ Una Sancta, σὺτὸ εἶναι ἄλλο ζήτημα, μὴ ἐξεταζόμενον ἐνταῦθα). Ἡ πραγματεία δὲν ἐκφράζει ἀπλῶς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησιολογίαν ἐπὶ τοῦ μεγάλου θέματος, ἀλλὰ καὶ θεμελιώνει ταύτην φιλολογικῶς ἱστορικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς. Ἡ νέα ἄποψις εἶναι, ὅτι, ὡς ἐπράξα καὶ εἰς τὰ δύο βραχύτατα μελετήματα περὶ «Ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας» («Θεολογία» 1976-1977), διαπιστώνω ταύτισιν θεμελιωδῶν ἀπόψεων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Πολιτεύματος αὐτῆς πρὸς τὰς ἐπισκοπικῶς συντεταγμένας Ἐκκλησίας τῶν δύο πρώτων αἰώνων, ἧτοι τὴν ἀρχέγονον καὶ ἀρχαίαν Καθολικὴν». Μοῦ ἀρκοῦν, θὰ ἔλεγον καὶ εἰς τοὺς φίλους Προτεστάντας Θεολόγους, οἱ δύο πρώτοι αἰῶνες, καίτοι σφίζονται τὰ κατ' αὐτοὺς εἰς ἀποσπάσματα τῶν πηγῶν, διὰ νὰ στηρίξω τὰς Ὁρθοδόξους-Καθολικὰς ἢ ὀρθότερον καὶ ἀκριβέστερον (καθολικὰς ὀρθοδόξους) ἀπόψεις.

\* \* \*

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος, ὡς θεράπων τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας καὶ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἐκκλ. Δικαίου, ἔτι δὲ καὶ τοῦ Καν. Δικαίου, ὡς συστηματικοῦ κλάδου, δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν διαπραγματεύσειν τῶν σχετικῶν προβλημάτων περὶ τῆς Ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐπόψεως δογματικῆς, διότι εἶναι σταθερὰ ἡ πεποιθησις αὐτοῦ, ὅτι τὰ βασικὰ σημεῖα περὶ τοῦ μεγάλου προβλήματος δεόν κατὰ τὸ δυνατόν νὰ θεμελιῶνται ἐπὶ ἀσφαλῶν φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν θεμελιῶν, βασιζομένων εἰς τὰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων.

Τὸ ἐξαγόμενον τῶν ἐρευνῶν εἶναι, ὅτι αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι παρακάθηνται εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, δύνανται νὰ δημιουργηθῶσι διὰ τῆς προεργασίας καὶ ὀριμάνσεως τῶν δυνατῶν λύσεων τῶν ὑφισταμένων διαφορῶν μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν. Εἴμεθα ὅμως ὑποχρεωμένοι πρὸς τοῦτο καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἔργον νὰ εὕρωμεν νέας μεθόδους ἐρεύνης καὶ νὰ προαγά-

γωμεν τὴν γνῶσιν καὶ λύσιν τῶν ζητημάτων διὰ νέων ἐρευνῶν καὶ μελετῶν.  
 Ἡ ἀρμόζουσα μέθοδος θὰ ἦτο οἱ Θεολόγοι καὶ οἱ ἀντι-  
 πρόσωποι τῶν Ἐκκλησιῶν νὰ συναντηθῶσιν ἐν τῇ μελέτῃ καὶ  
 ἐρευνῇ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν ὀκτῶ (8) πρώτων αἰώνων, τῆς Una  
 Sancta, διότι ἐκεῖ κεῖνται τὰ παλαιὰ κοινὰ θεμέλια  
 ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ πράξει.

Εἰς τὸ ὀξέως τιθέμενον ἐρώτημα:

εἶναι δυνατὴ ἡ συμφωνία

ἐν τῇ Οἰκουμ. Κινήσει εἰς τὰ κείμενα περὶ

τῆς Θ. Εὐχαριστίας καὶ τῶν λειτουργημάτων;

ἡ ἀπάντησις διδεται ἀρνητικὴ διὰ τῆς φιλολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐρευ-  
 νης τῶν σφζομένων πηγῶν τῶν δύο πρώτων αἰώνων.

Οὕτως ἡ Καθολικὴ Ὀρθόδοξος πεποιθήσις, ὅτι αὕτη εἶναι ἡ Ἐκκλησία,  
 ὡς ἡ κανονικὴ συνέχεια τῆς Ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς τηροῦσα  
 ὀρθοδόξως τὴν πίστιν, τὰ θεμέλια τοῦ δημοκρατικοῦ, ἄτε συνοδικοῦ, πολιτεύ-  
 ματος, τὴν οὐσίαν τῆς λατρείας καὶ τὸ ἦθος τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ  
 Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας—κατὰ τὴν συμβολὴν—δήλωσιν τοῦ Δελχι (πρβλ. Α'  
 παράρτημα τοῦ παρόντος) — ἀποδεικνύεται ὡς φιλολογικῶς καὶ ἱστορικῶς ὀρθή.

Κατὰ πόσον ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις ὀδεύει τὴν ὀρθὴν ὁδόν, φαίνεται  
 διὰ τὸν συγγραφέα τῆς παρούσης πραγματείας ὀξέως προβληματικόν. Ἡ με-  
 γίστη ἄλλως τε προβληματικότης τοῦ Προτεσταντισμοῦ συγκεντροῦται εἰς  
 τὸ πρόβλημα: Ἐκκλησία. Ἡ Ἐκκλησιαστικοποίησις του εἶναι ἀληθῶς τὸ μέ-  
 γιστον τῶν προβλημάτων του. Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐξαρτᾶται πράγματι  
 ἀπὸ αὐτὴν τὴν λύσιν τοῦ ἀνωτέρω μεγίστου προβλήματος τοῦ Προτεσταντι-  
 σμοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν· εἰδικώτερον δὲ  
 κατὰ πόσον θὰ δυνηθῇ νὰ κερδήσῃ καὶ αὐθις τὴν Ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας τῶν  
 δύο πρώτων αἰώνων καὶ κατὰ πόσον θὰ δυνηθῇ νὰ οἰκειωθῇ ταύτην. Τοῦτο  
 εἶναι ἄκρως προβληματικόν. Διὰ τοῦτο, εὐελπιστοῦμεν, ὅτι ἡ ὑπὸ ἔκδοσιν  
 πραγματεία δυνατὸν νὰ εἶναι σημαντικὴ διὰ τὴν Θεολογίαν καὶ τὰς Ἐκ-  
 κλησίας τῆς Οἰκουμένης.

Σημείωσις. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ὀρθῶς ἀπέρριψε διὰ  
 τοῦ ἀκολουθοῦντος ἐγγράφου τὰ τρία κείμενα. Τὸ ἐγγράφον ἐπέ-  
 δωκα εἰς ἀντίγραφα εἰς τοὺς Ὀρθοδόξους καὶ Παλαιοκαθολικοὺς καὶ τινὰς  
 Ἀγγλικανοὺς εἰς τὴν ἐν Bangalore τῆς Ἰνδίας σύνοδον (ἀνά τριετίαν συν-  
 ερχομένην) τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστει καὶ Τάξεως» τοῦ Π.Σ.Ε., 16-30 Αὐγ.  
 1978 (Παράρτημα Β').



## ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

## Α'

ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΑΣ  
ΕΙΣ ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΠΕΡΙ ΕΝΟΤΗΤΟΣ

*Τῆς ἐν Νέῳ Δελχί κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1961 συνελθούσης  
Γ' Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν  
(«Θεολογία» 1962)*

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ τμήματι περὶ ἐνότητος χαιρετίζουν τὴν κατ' Αὐγουστον τοῦ 1960 ἐν Ἀγίῳ Ἀνδρέᾳ τῆς Σκωτίας γενομένην ἀποδεκτὴν ἔκθεσιν τοῦ τμήματος Πίστεως καὶ Διοικήσεως, ὡς σπουδαῖον καὶ ἐνθαρρυντικὸν ἔγγραφο. Ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις, ὡς τῶρα ἐνσωματοῦται ἐν τῷ Παγκοσμίῳ Συμβουλίῳ τῶν Ἐκκλησιῶν, εἶναι μὲν πρωτοβουλίας προτεσταντικῆς, ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν ἐνόηθη ὡς προτεσταντικὴ προσπάθεια, οὐδὲ πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς τοιαύτη. Τοῦτο πρέπει νὰ τονισθῇ τῶρα, ὅτε σχεδὸν πᾶσαι αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ὁρθοδόξου κοινωνίας ἐγένοντο μέλη τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου. Ὑπὸ τριαύτας συνθήκας οἱ ὀρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι αἰσθάνονται τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὑπογραμμίσουν τὴν βασικὴν διαφορὰν τῆς ἀπὸ μέρους τῶν ἀντικρίσεως τοῦ οἰκουμενικοῦ προβλήματος καὶ τῶν συνεπακολουθημάτων τοῦ ἐγγράφου τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου. Τὸ Οἰκουμενικὸν πρόβλημα, ὡς νοεῖται ἐν τῇ συνήθει οἰκουμενικῆ κινήσει, εἶναι προπαντὸς πρόβλημα τοῦ προτεσταντικοῦ κόσμου.

Τὸ κύριον ζήτημα εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν εἶναι τὸ τῆς «ὁμολογιακῆς ὑποστάσεως». Κατ' αὐτὴν, τὸ πρόβλημα τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος ἢ τῆς χριστιανικῆς ἐπανενώσεως θεωρεῖται συνήθως ὡς ζήτημα πανομολογιακῆς συμφωνίας ἢ ἀποκαταστάσεως.

Ἐν τῇ συζητήσει (ἐρεύνη) ἀπὸ προτεσταντικῆς πλευρᾶς τοῦτο εἶναι ὄλω; φυσικόν. Ἀλλὰ διὰ τοὺς Ὁρθόδοξους τὸ βασικὸν Οἰκουμενικὸν πρόβλημα εἶναι τὸ τοῦ σχίσματος. Οἱ Ὁρθόδοξοι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθῶν τὴν ἰδέαν «τῆς ἰσότητος τῶν ὁμολογιῶν» καὶ δὲν δύνανται νὰ δραματισθῶν Χριστιανικὴν ἐπανένωσιν ὡς ἀπλῆν πανομολογιακὴν διευθέτησιν. Ἡ ἐνότης διεσπάρτη καὶ πρέπει νὰ ἀποκατασταθῇ. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν εἶναι μία τῶν ὁμολογιῶν, μία μεταξὺ τῶν πολλῶν. Διότι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ἀκριβῶς ἡ Ἐκκλησία. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία γωρρίζει καὶ ἔχει συνείδησιν τῆς ταυτότητος τῆς ἐσωτερικῆς τῆς ὑποστάσεως καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς, μὲ τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα καὶ τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας. Εὐρίσκεται εἰς ἀδιάκοπον καὶ συνεχῆ διαδοχὴν τῆς μυστη-



ριακῆς ἱερωσύνης, τῆς μυστηριακῆς ζωῆς καὶ τῆς πίστεως. Ἀληθῶς διὰ τοῦς Ὁρθοδόξους ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἡ μυστηριακὴ ἱερωσύνη εἶναι συστατικὸν καὶ καταστατικὸν καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑποχρεωτικὸν στοιχεῖον αὐτῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑποστάσεως.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, διὰ τῆς ἐσωτερικῆς πεποιθήσεως καὶ συνειδήσεώς της κατέχει ὅλως ἰδιαιτέραν καὶ ἐξαιρετικὴν θέσιν ἐν τῷ διηρημένῳ Χριστιανισμῷ, ὡς ἡ φορεὺς καὶ ἡ μάρτυς τῆς παραδόσεως τῆς ἀρχαίας ἀδαιρέτου Ἐκκλησίας, ἀφ' ἧς κατάγονται (ἀρχικῶς) ὅλαι αἱ ὑφιστάμεναι ὁμολογίαι δι' ἀποσπάσεως ἢ χωρισμοῦ. Ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου, ἡ συνήθης οἰκουμενικὴ προσπάθεια δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς «Οἰκουμενισμὸς ἐν χώρῳ» ἀποσκοπῶν τὴν συμφωνίαν μεταξὺ τῶν διαφόρων ὁμολογιῶν, ὡς αὐταὶ ὑφίστανται σήμερον.

Αὐτὴ ἡ προσπάθεια [ὅμως] ἀπὸ ὀρθοδόξου ἐπόψεως εἶναι ἀνεπαρκὴς καὶ ἐλλιπής. Τὸ κοινὸν ἔδαφος ἢ μᾶλλον ὁ κοινὸς κατὰ βάθος ὀρίζων (background) τῶν ὑφισταμένων ὁμολογιῶν δύναται νὰ εὐρεθῇ καὶ πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὸ παρελθόν, εἰς τὴν κοινὴν ἱστορίαν των, καὶ εἰς ἐκείνην τὴν παλαιὰν καὶ κοινὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, ἐξ ἧς πηγάζει ἡ ὑπαρξίς των. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ οἰκουμενικὴ προσπάθεια δύναται πρεπόντως νὰ θεωρηθῇ ὡς «Οἰκουμενισμὸς ἐν χρόνῳ».

Αὐτὴ ἡ ἐκθεσις τῆς «Πίστεως καὶ Διοικήσεως» ἀναφέρει «τὴν (ἐν τῇ πίστει) συμφωνίαν πρὸς ὅλους τοὺς αἰῶνας», ὡς μίαν ἀπὸ τὰς βασικὰς προϋποθέσεις τῆς ἐνότητος. Οἱ ὀρθόδοξοι θεολόγοι προτείνουν τὴν νέαν αὐτὴν μέθοδον οἰκουμενικῆς ἐκτιμήσεως, ὡς τὴν βασιλικὴν πέτραν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἡ ἐνότης θὰ ἐπανευρεθῇ ὑπὸ τῶν διηρημένων ὁμολογιῶν διὰ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν εἰς τὸ κοινὸν παρελθόν.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία προθύμως μετέχει εἰς τὸ κοινὸν τοῦτο ἔργον ὡς ἡ μάρτυς, ἡ ὁποία διετήρησε συνεχῶς τὸν θησαυρὸν τῆς ἀποστολικῆς πίστεως καὶ παραδόσεως. Δὲν ἀντιμετωπίζεται βεβαίως στατικὴ ἀποκατάστασις παλαιῶν μορφῶν, ἀλλὰ μᾶλλον δυναμικὴ ἀνανέωσις τοῦ ἀειθαλοῦς ἥθους, τὸ ὁποῖον μόνον δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀληθῆ συμφωνίαν ὅλων τῶν αἰῶνων.

Οὔτε πρόκειται περὶ ἀκάμπτου ὁμοιομορφίας, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ πίστις καθ' ἑαυτὴν μυστηριώδης ἐν τῇ οὐσίᾳ της καὶ ἀνεξιχνίαστος ἐν τῇ ἐπαρκείᾳ τῶν μορφῶν τοῦ ἀνθρώπινου λογικοῦ, δύναται νὰ ἐκφρασθῇ ἀκριβῶς κατὰ διαφόρους τρόπους.

Τὸ ἄμυστον ἀντικείμενον τῆς οἰκουμενικῆς ἐρεῦνης, κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον ἀντίληψιν εἶναι ἡ ἀνασύστασις τῆς χριστιανικῆς νοήσεως, ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, ἡ πληρότης τῆς χριστιανικῆς ἐνοράσεως καὶ πίστεως ἐν συμφωνίᾳ πρὸς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(Μετάφρασις Καθηγητοῦ ΑΜ. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ)

B'

## Ἡ ΑΠΟΡΡΙΨΙΣ

ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΟΥ Π.Σ.Ε. ΤΟΥ 1974\*

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ  
ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Ἐν Ἀθήναις, Αὐγούστος 1978

Dr. Philip POTTER  
General Secretary  
World Council of Churches  
150, route de Ferney  
1211 Genève 20.

Ἑλβετίαν.

Ἀγαπητὲ Dr Potter,

Κατόπιν τῆς τελευταίας ἐποικοδομητικῆς συναντήσεως ἐν Ἀθήναις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πολλὰ προσδοκᾷ ἡ Ἐκκλησία μας, θεωροῦμεν ὡς ἀναγκαῖον νὰ ὑποβάλλωμεν ὑμῖν τὰ σχόλια τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας εἰς τὰ τρία κείμενα, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ Βάπτισμα, τὴν Εὐχαριστίαν καὶ τὴν Ἱερωσύνην.

1. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ δεχθῇ τὴν ὕπαρξιν τῆς Ἱερωσύνης (ἢ λειτουργήματος), ὅπουδῆποτε δὲν διεφυλάχθη ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ διὰ χειροτονίας καὶ ἡ ἀποστολικὴ ὀρθόδοξος πίστις τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας.

2. Ἡ Ἐκκλησία μας δὲν δύναται νὰ δεχθῇ τὸ κῦρος τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Εὐχαριστίας, ὅπουδῆποτε τοιαύτη ἱερωσύνη ἐλλεῖπει.

3. Ἡ Ἐκκλησία μας πιστεύει, ὅτι ἡ Εὐχαριστία δύναται νὰ προσφεροῖ μόνον εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ὁμολογοῦν τὴν ὀρθόδοξον πίστιν. Ὅθεν, δὲν

\* Ἀνωτέρω, σελίς 10, 14 ἀνατύπου.

εἶναι δυνατόν διὰ τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν νὰ ἔχῃ Intercommunion (διακοινωνίαν), πρὸς ἄλλας ἐκκλησίας ἢ ὁμολογιακὰ σώματα ἢ ἄτομα ἀνήκοντα εἰς τοιαῦτα σώματα. Τὸ κοινὸν ποτήριον εἶναι διὰ τοὺς ὀρθοδόξους ἢ ἐπισφράγισις τῆς ἐνότητος ἐν τῇ πίστει.

4. Τελικῶς, ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ συμφωνήσῃ μὲ κείμενα, ὡς τὰ τρία δοκουμενὰ ταῦτα, εἰς ζητήματα εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἐκφράζεται σαφῶς ἢ δὲν ὁμολογεῖται ἡ ὀρθόδοξος πίστις.

Μετὰ τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης  
 † Ὁ Κίτρος Βαρνάβας  
 Πρόεδρος τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς  
 ἐπὶ τῶν Διορθόδοξων καὶ Διαχριστιανικῶν Σχέσεων

Ἄκριβές ἀντίγραφον:  
 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος  
 (Σφραγίς)

Γενεῦη, 10 Αὐγούστου 1978.

Διὰ τὴν μετάφρασιν

ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ πρωτοτύπου:

Καθηγητῆς Γεράσιμος Ι. Κονιδάρης

Ἀντιπροσωπεῖα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος  
 εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν.